

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЛОСОФІЯ.
ПЕДАГОГІКА.
СУСПІЛЬСТВО**

Збірник наукових праць РДГУ

Випуск 2

Засновано у 2011 році

Рівне – 2012

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60
Ф-561

Рецензенти: **Закович М. М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Лісова С. В. – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука, дійсний член АПСН;

Троян С. С. – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 2. – Рівне : видавець О. Зень, 2012. – 399 с.

ISBN 978-617-601-024-1

Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60

ISBN 978-617-601-024-1

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2012

Головний редактор:

Шугасєва Л. М. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Редакційна колегія:

Булига І. І. – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор).

Вербець В. В. – д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Гон М. М. – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету.

Докаш В. І. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Дем'янюк Т. Д. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений працівник освіти України.

Дичківська І. М. – к. пед. н., доцент, професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор).

Жилюк С. І. – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

Литвиненко С. А. – д. пед. н., професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Малафійк І. В. – д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН.

Павелків Р. В. – д. психол. н., професор, академік Академії наук Вищої школи України, директор Інституту психології та педагогіки, проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений працівник освіти України, відмінник освіти України.

Пальчевський С. С. – д. пед. н., професор, професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений учитель України.

Петренко О. Б. – д. пед. н., доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Поніманська Т. І. – к. пед. н., професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН, відмінник народної освіти України.

Постоловський Р. М. – к. і. н., професор, ректор, завідувач кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН.

Саух П. Ю. – д. філос. н., професор, академік Академії наук Вищої школи України, почесний академік Міжнародної кадрової академії, ректор, завідувач кафедри філософії, Житомирського державного університету імені Івана Франка, заслужений працівник освіти України.

Стоколос Н. Г. – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.

Швецова-Водка Г. М. – д. і. н., професор, професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету.

Яроцький П. Л. – д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

*Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 7 від 27 січня 2012 р.*

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 17745-6595Р

Адреса редакції:
кафедра філософії, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

<i>Бабак І. В.</i>	9	Феноменологія національної та етнічної ідентичності в контексті розвитку самосвідомості особистості
<i>Докаш В. І.</i>	17	Предестинаційна есхатологія Якова Армінія
<i>Ліщук Н. Д.</i>	25	Екзистенційні мотиви вибору конфесійної належності віруючими пізньопротестантських напрямків
<i>Мельничук М. С.</i>	36	Філософсько-релігієзнавчий аналіз модернізаційних тенденцій у мистецтві сучасного протестантизму
<i>Мельничук Ю. І.</i>	46	Православна проповідь як соціокультурне надбання українського народу
<i>Мишков В. Я.</i>	57	Старообрядницька полемічна література XVIII століття та її філософський зміст
<i>Коберник Н. І.</i>	68	Соціально-культурні передумови формування світогляду Кирила і Мефодія
<i>Руденко Н. М.</i>	78	Проблема не насилля в християнстві
<i>Шугаєва Л. М.</i>	85	Основні тенденції розвитку релігій у глобалізованому світі
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.</i>	95	Сучасні взаємовідносини чоловіка й жінки в ісламі
<i>Шевчук К. С.</i>	107	Основна проблематика творчості Георгія Челпанова Київського періоду

Педагогіка

<i>Вербець В. В.</i>	121	Феноменологічні засади духовності студентської молоді
<i>Дзюбишина Н. Б.</i>	133	Реформування освіти у контексті чеського національно відродження (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)
<i>Доманюк О. М.</i>	143	Форми роботи дошкільного навчального закладу та сім'ї з проблеми соціального розвитку дітей дошкільного віку у теорії та практиці дошкільної освіти
<i>Кокарєва А. М.</i>	153	До проблеми особливостей організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної підготовки
<i>Литвиненко С. А., Павелків К. М.</i>	160	Формування рефлексивної культури у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя
<i>Мисик І. Г.</i>	170	Об особенностях института непрерывного образования в Украине
<i>Мишкарьова С. В.</i>	185	Організаційні засади діяльності православних братств у Західній Україні у міжвоєнний період 1921-1939 рр.
<i>Нечипорук Л. І.</i>	194	Діалог у комунікативній діяльності особистості як соціальна вимога XXI століття
<i>Пальчевський С. С.</i>	204	Проблеми змісту освіти у світлі її сучасної філософії

<i>Петрук Л. П.</i>	212	Формування мисленнєво-мовленнєвої культури фахівців гуманітарного профілю у процесі вивчення курсу «Риторика»
<i>Руденко В. М.</i>	220	Педагогічна рефлексія культури в умовах глобалізації освіти
<i>Смолінчук Л. С.</i>	230	Роль і місце тестування у системі методів оцінювання якості освіти
<i>Сорочинська Т. А.</i>	237	Формування засад моральної культури радянського вчителя у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1950-ті рр.): історико-педагогічний дискурс
<i>Тадєєва І. М.</i>	247	Виховання гуманних якостей обдарованих дітей молодшого шкільного віку
<i>Тимочко І. Б.</i>	258	Створення народних бібліотек-читалень як один із напрямків просвітницько-громадянської діяльності православних братств Волинського краю (друга половина XIX – початок XX століття)

Суспільство

<i>Гон М. М.</i>	269	Особливості формування української історичної пам'яті в час демократичного транзиту
<i>Грипич С. Н.</i>	286	Інформатизація сучасного суспільства: стан, проблеми, перспективи
<i>Десятничук І. О.</i>	298	Свобода слова та вплив громадської думки у Чехословаччині періоду «Празької весни»

<i>Лукомська О. І.</i>	310	Державні важелі регулювання банківської інвестиційної діяльності в Україні
<i>Павелків Р. В.</i>	324	Розуміння морального розвитку особистості у руслі психологічної парадигми
<i>Пержун В. В.</i>	339	Соціальна солідарність як чинник консолідації українського суспільства
<i>Ступницька Н. І., Ступницький В. В.</i>	350	Філософія теледозвілля як відображення української економіки
<i>Филипович Л. О., Гаврілова Н. С.</i>	360	Релігійна освіта в Україні: стан і перспективи
<i>Шкрібляк М. В.</i>	373	Історіософський аналіз архівних джерел про роль та місце «світського елемента» у суспільно-релігійних процесах Берестейського та Постберестейського періодів
<i>Ямницький В. М.</i>	388	Духовність особистості: психологічний підхід

привели до розділення церков, вирішені лише в теорії, а на практиці це ще далеко не так) але й діалог з іншими світовими релігіями покаже, чи здатні християнські церкви адекватно реагувати на виклики глобалізації.

Глибока відданість своїм релігійним переконанням і максимальна відкритість по відношенню до інших релігійних традицій не виключають одна одну. Це шлях, який веде до розуміння, що дозволяє не створювати єдину релігію, а який сприяє справжньому примиренню між релігіям

Список використаних джерел і літератури

1. Ахнезар А. С. Диалектика урбанизации и миграции / А. С. Ахнезар // *Общественные науки и современность.* – 2000. – №2. – С. 54–61.
2. Кессиди Ф. Х. Глобализация и культурная идентичность / Ф. Х. Кессиди. – *Вопросы философии.* – 2003. – №1. – С. 76–79.
3. Круглова Г. А. Социально–политические аспекты глобальных проблем современности и их место в христианстве / Г. А. Круглова. – Минск: БГУ, 2003. – С. 123.
4. Кюнг Х. Религия на переломе эпох. Иностранная література / Х. Кюнг. – 1990. – №11. – С. 223–229.
5. Макбрайд У. Глобализация и межкультурный діалог / У. Макбрайд. – *Вопросы философии.* – 2003. – №1. – С. 80–86.

УДК 282

Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.

СУЧАСНІ ВЗАЄМВІДНОСИНИ ЧОЛОВІКА Й ЖІНКИ У ІСЛАМІ

У статті дається аналіз сучасної моделі взаємин чоловіка і жінки в умовах глобалізації.

Ключові слова: іслам, сім'я, жінка, шлюб, хіджаб, полігамія, сегрегація.

В статті дається аналіз сучасної моделі взаимоотношень чоловіка та жінки в умовах глобалізації.

Ключевые слова: *іслам, сім'я, жінка, шлюб, хіджаб, полігамія, сегрегація.*

In the article the analysis of modern model of mutual relations of man and woman is given in the conditions of globalization.

Keywords: *islam, monogynopaedium, woman, marriage, khidzhab, poligamiya, segregasya.*

Постановка проблеми. Європейський християнський світ фактично із самого початку виникнення ісламу змушений був контактувати з представниками цієї релігії. Контакти були різні – як негативні (воєнні завоювання), так і позитивні (торгівля, культурний обмін).

Знайомлячись із мусульманським світом, європейці не могли не звернути увагу на те, що в ісламі жінка займає не таке становище, як у суспільстві європейському, так само є значно відмінними взаємовідносини між чоловіком та жінкою в мусульманстві та християнстві, зокрема в плані сімейно-шлюбних відносин.

Рівень розробки проблеми. Література, у якій розглядається дана проблема досить різноманітна за своєю концептуальною спрямованістю. Європейські автори, пишучи про проблему взаємин чоловіка і жінки, здебільшого (і це по-своєму зрозуміло) керувалися і керуються євроцентричним підходом. Становище жінки в ісламі, специфіка її взаємовідносин з чоловіком в контексті мусульманського способу життя сприймалися й здебільшого сприймаються європейськими авторами як «ненормальні» і «нецивілізовані». Показовою в цьому плані може бути монографія німецького автора М. Коча «Насильство в ісламі? Боротьба за ісламське світове співтовариство». Написана в явно тенденційному дусі, вона акцентує увагу на питаннях насильства над жінками в мусульманстві. «Насильство, гноблення та обмеження прав жінок, – читаємо в цій роботі, – пронизують усю історію ісламу, починаючи з висловлювань пророка Мухаммеда й до сьогодення, коли ісламісти намагаються виправдати подібний стан речей» [8, с. 88]. Власне, автор намагається провести

думку, що відносини чоловіка й жінки в ісламі – це суцільний ланцюг насильств перших над останніми. Відтак *метою* нашого дослідження постає аналіз взаємовідносин чоловіка і жінки в ісламі.

Виклад основного матеріалу. На противагу євроцентричній ісламознавчій літературі в мусульманському, передусім арабському, світі з'явилося чимало літератури, яка намагається захистити традиційні ісламські цінності, у тому числі й специфіку взаємовідносин між чоловіком та жінкою, яка склалася в мусульманській практиці. До таких варто віднести Мухаммеда Зікірію аль-Бардісі, Джамалю ад-Дина, Шахада аль-Хурі, Ібрагіма Абдо, Шафіка Дуррію та інших. Питання місця жінки в мусульманському суспільстві розглядалися в узагальнюючих працях радянських ісламознавців Л.І.Климовича, Д.Є.Єремєєва, Т. Саїдбаєва.

Аналіз ідеології та практики ісламу показує, що у своєму віровченні, етиці й законодавстві ця релігія певним чином ідеалізує та консервує патріархальні сімейні відносини. Характеризуючи взаємовідносини чоловіка й жінки в патріархальному суспільстві, соціолог А. Г. Харчев небезпідставно зауважує, що «чоловік поєднаний з жінкою як чоловік, господар, як частка тієї соціальної сили, яка поставила себе у привілейоване становище у ставленні до всіх жінок, ревниво оберігає свої привілеї, які в кінцевому підсумку стають звичками» [10, с. 87]. Саме звички чоловіка патріархальної сім'ї, власне, знайшли своє відображення та закріплення в мусульманстві. Часто вони розглядаються тут як такі, що є самі собою зрозумілими.

Загалом іслам поставив жінку порівняно з чоловіком у нерівноправне становище. Французький ісламолог Анрі Массе, спираючись на деякі висловлювання пророка Мухаммада, робив висновок, ніби «до жінки Коран не проявляє ніякої ніжності». А академік В. В. Бартольд зауважував, що «на особу жінки Коран дивиться майже виключно з точки зору ревнивого чоловіка» [3, с. 36]. І хоча в цих міркуваннях відчувається євроцентричний підхід, їх не варто так просто ігнорувати.

Якщо мусульманин означає «покірний Аллахові», то мусульманка, відповідно до ісламських поглядів, повинна бути

покірна не лише Аллахові, але й своєму чоловікові. «Почуття власної переваги стосовно жінки, яке віками культивувалося у чоловічої половини населення, прищеплювалося з дитинства хлопчику, підлітку, і, навпаки, усвідомлення своєї неповноцінності, «другорядності», яке насаджувалося серед слабкої статі, – все це закріпило мусульманську традицію: чоловік – бог і цар у сім'ї», – писав Д. Єремєєв [4, с. 169]. В одному з популярних хадісів розповідається, як Мухаммад говорив про свою першу дружину Хадіджу: «О, Омар (другий халіф. – Т. Ш.-Л.), дорогоцінне для людини – це добродісна дружина, що діє за заповідями Божими, слухняна і приносить радість своєму чоловікові. ...Коли він наказує, вона кориться, а коли він відсутній, вона охороняє його права у справах власності і честі» [6, с. 112].

В ісламській сім'ї дивляться на жінку як на недоторканну власність. Виходячи патріархальних поглядів, іслам намагався обмежити діяльність жінки сферою домашнього господарства. Розширення цієї діяльності за межі вказаної сфери, на думку багатьох мусульманських теологів, буде загрожувати сімейним відносинам, оскільки мусульманська жінка у першу чергу, «повинна бути хранителькою домашнього вогнища, вихователькою дітей... Це природна стихія застосування її вроджених здібностей і прояву жіночої натури» [16].

Деякі з них вважають, що участь жінки у суспільній праці не потрібна, адже єдиним достойним місцем для жінки є родинний дім. «Чоловік і жінка доповнюють один одного. Аллах визначив кожному з них таку сферу діяльності, у якій кожен із них зможе найбільшою мірою проявити свої здібності. На цій основі сферою діяльності жінки є дім, утримувати який вона зобов'язана так, щоб чоловік зміг знайти у ньому спокій і затишок,» – стверджував один з ідеологів ісламу Атиййя Сакр [11, с. 51].

Проте більшість сучасних теологів не заперечують проти бажання жінки працювати. Жінка-мусульманка зі згоди чоловіка чи родича-опікуна може займатися суспільною працею, своїм бізнесом чи брати участь у суспільному та політичному житті суспільства, працювати на благо мусульманської общини (умми) у припустимих для себе справах. Жінки, із погляду мусульманських теологів, «можуть робити свій внесок у суспільство відповідно до

власних навичок та інтересів, але за умови, що вони не нехтують своїми домашніми обов'язками і їхня діяльність не загрожує їхнім достоїнству і скромності» [9, с.176]. Як приклад наводиться діяльність дружини Мухаммада Хадіджі, яка успішно вела торговельні справи і при цьому була люблячою дружиною і матір'ю. Відповідно до цих поглядів, жінки «можуть обіймати у суспільстві різні посади, із якими вони справляються краще чи у крайньому випадку не гірше за чоловіків, наприклад, у деяких галузях медицини, догляду за хворими, освіти, суспільної роботи і т.п.» [9, с.176]. Сьогодні більшість ідеологів ісламу не заперечують проти бажання жінки займатися суспільно корисною працею. Вони стверджують, що іслам поважає право жінки на працю – працю творчу, на благо сім'ї та суспільства. Однак, беручи до уваги особливу природу жінки, шаріат визначає декілька умов, які мають бути забезпечені жінці, що займається суспільно корисною працею.

По-перше, жінка повинна по можливості працювати окремо від чоловіків, оскільки спільна праця з чоловіками є шкідливою як для жінок, так і для чоловіків.

По-друге, жінка, яка бажає працювати, повинна отримати дозвіл із боку свого чоловіка, батька, брата чи опікуна.

По-третє, праця не повинна негативно впливати на фізичний і духовний стан жінки.

Жінкам рекомендовано докласти свої зусилля в тих галузях, де це було б найбільш ефективно. До них, з точки зору мусульманських ідеологів, відносяться: сфера виховання, освіти (насамперед дівочої), охорона здоров'я (особливо гінекологія), виробництво жіночого одягу, консультаційні послуги у сфері психології, дизайну, письменницька діяльність, заклик до ісламу.

Далеко не випадково ісламські теоретики звертають увагу на деякі небажані наслідки зайнятості жінки на роботі поза домом. По-перше, вони відзначають, що велика скупченість, щоденні транспортні проблеми, характерні для промислових міст, негативно відбиваються на зовнішньому вигляді і внутрішньому духовному стані жінки.

По-друге, надмірна зайнятість на роботі відволікає жінку від ведення домашнього господарства, виховання дітей. А чоловік усе

ж таки хоче бачити в дружині не передовика виробництва, а кохану жінку і добру матір своїх дітей.

По-третє, нерідко ділові відносини чоловіка і жінки, які є співробітниками одного офісу, підприємства, переростають в інтимні зв'язки, а це в кінцевому підсумку призводить до розриву сімейних зв'язків.

По-четверте, боячись втратити роботу, матері вимушені залишати своїх малолітніх дітей одних без нагляду, а це призводить до різного роду випадків на кшталт пожеж і ін. З іншого боку, діти, які залишаються без материнської опіки і ласки, можуть поповнювати ряди соціально небезпечних злочинців.

По-п'яте, жінка, яка кинулася за надуманою свободою, відсторонивши чоловіка від роботи, звалила на свої плечі непосильну ношу.

Не можна сказати, що наведені міркування є безпідставними. Дійсно, промисловий розвиток, урбанізація призвели до низки проблем, які негативно позначилися на сімейному житті й вихованні дітей. І хоча сьогодні мусульманки стають все більше суспільно активними, все ж таки багато з них зорієнтовані на сімейні цінності. Для них сім'я, виховання дітей, ведення домашнього господарства залишаються пріоритетами. Це є далеко не останнім фактором живучості й динамізму ісламської цивілізації.

Сенс життя мусульманки, за віровченням ісламу, полягає у підготовці себе для майбутнього вічного життя. Мусульманськими богословами окреслюється якості, які необхідно мати жінці, що бажає ввійти у ворота раю.

По-перше, вона повинна бути слухняна Богу і його Пророку. Відповідно до одного із хадісів, Ібн Хіббан передав, що Пророк сказав: «Якщо жінка молилася п'ять (необхідних) разів у день, постилася у місяць Рамадан, оберігала свою честь і була покірною чоловікові, тоді у Судний день їй буде сказано: «Ввійди у рай через будь-які ворота» [15].

По-друге, вона має слухатися свого чоловіка, якщо тільки він не просить її зробити щось проти закону Аллаха. Ан-Насанн передав, що коли у Пророка спитали, які жінки найкращі, він відповів: «Ті, якими задоволені чоловіки, ті, які слухняні».

Мухаммад також сказав: «Якби я міг наказати створінню здійснити земний уклін комусь, окрім Аллаха, я б наказав це зробити жінці для чоловіка. Клянусь тим, у Чиїх руках моя душа, якщо жінка не виконує свої обов'язки перед чоловіком, тоді вона не виконає своїх обов'язків перед Аллахом» [13].

По-третє, викликавши гнів чоловіка, дружина повинна поспішити зробити все для того, щоб він вибачив її. Ібн Ріббані передав хадіс: «У дружини, на яку гнівається чоловік, не приймаються молитви й її хороші дії не піднімаються на небо. Однак, коли дружина не погоджується виконувати будь-яке недозволене шаріатом бажання чоловіка, за це на ній не буде гріха». Ще в одному хадісі Пророку приписуються наступні слова: «Ті з ваших дружин ввійдуть у рай, які добре ставилися до своїх чоловіків, народжували (якщо могли) дітей і завжди перевіряли потреби свого чоловіка. Якщо чоловік у цієї жінки сердився на неї, то вона брала його за руку і говорила: «Клянусь Аллахом, я не ляжу спати, допоки ти не простиш мене» [13].

По-четверте, жінка має оберігати честь і майно під час відсутності чоловіка. На підтвердження цієї тези використовується наступне коранічне положення: «А тому добропорядні жінки слухняно віддані (Аллаху і чоловікам) і за їх відсутності оберігають, що повелів їм Бог берегти» [1, 4:34].

По-п'яте, жінка повинна бути ніжна з чоловіком і задовольняти його бажання. У хадісі, переданому Муслімом, Мухаммаду приписують наступні слова: «Якщо чоловік кличе дружину у ложе, а вона відмовляється і він засинає розгніваним, то ангели проклинають її до ранку» [15].

По-шосте, одна з головних функцій жінки – народження та виховання дітей.

По-сьоме, добропорядна жінка не просить розлучення без причини. Мухаммад в одному із хадісів попередив жінок: «Будь-яка жінка, яка попросить розлучення без причини, навіть не відчує пахощів раю [13].

По-восьме, жінка не повинна чинити якоїсь шкоди чоловіку, бути сварливою, дорікати йому, говорити образливі слова, які можуть вразити самолюбство чоловіка. У ряді хадісів говориться, що коли жінка ображає чоловіка, то його гурія, тобто майбутня

дружина в раю, говорить, щоб та не чинила йому зла, бо з нею він тимчасово і скоро прийде до раю [17].

По-дев'яте, жінка не здійснює додатковий піст без дозволу чоловіка. Виняток тут становить, звичайно, лише піст у місяць Рамадан.

По-десяте, вона не повинна розповідати іншим про інтимні сторони сімейного життя. «І порядні жінки – благовірні, зберігають таємницю у тому, що зберігає Аллах», – говориться в Корані [1, 4:34]. Узагалі особисте життя, сімейні таємниці не повинні бути предметом пересудів між подругами і дружинами. Мухаммад в одному з хадісів сказав: «Хто із вас, ввійшовши у свою сім'ю і вийшовши з неї, закрити двері, і забувся, і розкаже потім людям, що робив із своєю сім'єю, той здійснив харам» [13]. У цьому плані досить промовистим є той факт, що в ісламському світі, як правило, не ставало і не стає предметом публічного обговорення інтимне життя, чого не скажеш про світські країни, де донедавна домінувало християнство.

По-десяте, жінка не повинна виходити з дому без дозволу чоловіка навіть тоді, коли має намір піти до родичів.

По-одинадцяте, вона повинна знати і цінувати навіть найменшу крихту того доброго, що робить для неї чоловік, і висловлювати йому свою вдячність. Хакім передає такий хадіс: Пророк сказав: «Коли я заглянув в ад, то побачив, що там більшість складають жінки». Його спитали: «О, посланнику Аллаха, чому вони опинилися там?». «Тому що не розуміли значимості добра, яке для них робить чоловік» – відповів Пророк» [13].

По-дванадцяте, жінка не повинна вимагати від чоловіка більше, ніж це потрібно для задоволення потреб у їжі, одязі і в умеблюванні дому. В одному з хадісів сказано, що чоловік у кінці світу буде втрачати розум у своїх діяннях через дружину і дітей. Вони будуть вимагати від нього мирського, і від цих пошуків він втратить і мирське, і віру [13].

По-тринадцяте, вона повинна бути доброзичливою, не суперечити, не підвищувати голос на чоловіка навіть тоді, коли він у чомусь не правий; робити спроби направити його на істинний шлях не криком, а лише силою переконань, закликаючи при цьому на допомогу Аллаха.

По-чотирнадцяте, жінка також має бути сумною, коли чоловік знаходиться в дорозі, радіти його поверненню; вміти швидко накрити стіл; доглядати за його одягом; взяти на себе посильні обов'язки по дому, щоб допомогти чоловікові, навіть якщо шаріат не вимагає цього від неї.

Іслам, окресливши ідеал добропорядної жінки, орієнтував чоловіків на гуманне ставлення до своїх жінок. Так, у Корані з цього приводу зустрічаємо наступні слова: «Поводьтесь з жінками вашими добре так, як ніби вони у вас полонянки; самі вони не мають ніякої волі ні в чому, що їх стосується» [1, 4:39]. У хадісі, який наводить Абу Дауд із посиланням на Абдаллу Омара, зустрічаємо такі слова Пророка: „»..Жінка створена із ребра, а ребро викривлене зверху. Якщо ти захочеш випрямити його, то зламаєш, а якщо залишиш у спокої, то воно залишиться викривленим. Поводьтесь із жінками добре» [5, с.9].

Іслам визначає ряд правил, якими повинен керуватися чоловік-мусульманин у ставленні до своєї дружини [2, с. 76–101].

По-перше, він має виявляти до дружини лише найкращі риси характеру; бути доброзичливим; прощати їй деякі слабкості, навіть якщо вона скаже чи зробить щось образливе (за умови, що вона не переходить межі шаріату). До жінки також необхідно ставитися зі співчуттям, враховуючи особливості жіночого характеру. У даному випадку мусульманські ідеологи часто посилаються на слова Корану: «Через усе добре будуйте свої відносини з дружинами» [1, 4:21].

Той мусульманин, який добре поводиться з дружиною, оголошується взірцевим членом релігійної громади. «Найбільш досконалою, цілковитою вірою володіє той із віруючих, хто відзначається найкращою вдачею, а кращими з вас є ті, хто краще за всіх ставиться до своїх дружин», – ніби сказав Мухаммад за свідченням Тірмізі [14].

По-друге, чоловік-мусульманин повинен підтримувати добрі відносини з дружиною тоді навіть, коли йому в ній є дещо неприємне. У даному випадку теж іде посилання на Коран, де, зокрема, сказано: «І живіть з ними, (виявляючи їм) благодіяння, а якщо вони стануть вам неприємними, адже може трапитися й так, що в (будь-чому) неприємному для вас Аллах помістить багато благого (доброго)» [1, 4:19] На думку ісламських теологів, цим

аятом оберігається шлюб від дії будь-яких примх, які виникають внаслідок мінливих почуттів і нахилів.

По-третє, у відносинах з дружиною чоловіку-мусульманину потрібно дотримуватися «золотої середини». Не можна погоджуватися у всьому, що вона хотіла б зробити, але також не можна жорстоко обмежувати її в бажаннях, роблячи все їй наперекір.

По-четверте, йому необхідно бути справедливим, щоб вберегти дружину від пробудження у ній найгірших рис характеру, оскільки хитрість жінки може бути безмежною.

По-п'яте, чоловік не повинен виказувати свої сумніви щодо вірності дружини, влаштовувати сцени ревнощів через різні дрібниці.

По-шосте, чоловік не має жорстко обмежувати дружину у витратах на себе та ведення господарства. Однак і не можна дозволяти їй дуже великі витрати коштів.

По-сьоме, заборонено утримувати дружину на кошти, отримані від продажу спиртних напоїв та надання кредитів під проценти.

По-восьме, іслам рекомендує чоловікові приділяти більше уваги спілкуванню з дружиною та дітьми. Так, зокрема, рекомендується, щоб він вживав їжу разом зі своїми домочадцями, а не окремо.

По-дев'яте, чоловік повинен стежити, щоб жінка не полишала дім у звабливому одязі.

По-десяте, чоловік повинен виступати наставником дружини в питаннях віри, роз'яснювати їй основи ісламу, розповідати про дозволене і заборонене. Він не може забороняти дружині йти за отриманням знань до богословів, якщо сам не може їх дати.

По-одинадцяте, той, у кого більше однієї дружини, повинен рівномірно розподілити між ними кошти і ночі. Якщо ж він провів ніч з однією дружиною, то завтра повинен провести ніч з іншою. Піти до однієї з дружин поза чергою можна лише у випадку її хвороби. Не можна піти до неї і вдень без особливої необхідності. Не вважається дійсним дозвіл, який дає одна із дружин через побоювання розлучення, на те, щоб час, відведений для неї, чоловік проводив з іншою дружиною.

По-дванадцяте, чоловік не повинен обмежувати дружину в правах, посилаючись на те, що він сильніший.

По-тринадцяте, чоловік-мусульманин не повинен ставити свою дружину в незручне становище перед людьми, коли хоче висловити їй свій осуд, зробити зауваження з приводу її поведінки чи виправити якусь її помилку. Для цього він має знайти підходяще місце і час.

По-чотирнадцяте, чоловік має уникати нанесення образ членам сім'ї своєї дружини, її рідні, адже це може поставити її в незручне становище і образити, і як наслідок вона теж може допустити будь-що образливе у ставленні до чоловіка.

У сучасному ісламі, як відзначалося вище, продовжує зберігатися статева сегрегація. Щодо неї встановлено ряд принципів, які відображають систему цінностей ісламського суспільства і його позицію у ставленні до обов'язків і відповідальності людини [9, с.78].

Перший принцип – заборона вільного спілкування чоловіків і жінок. Воно завжди засуджувалося, крім тих випадків, коли переслідується важлива і законна мета. З цієї причини у багатьох мусульманських країнах школи, коледжі, лікарні, громадський транспорт мають спеціальні відділення для жінок і чоловіків. Будинки плануються таким чином, щоб чоловіка-відвідувача зустрічав чоловік. У жінок так само є коло своїх подруг, і вони, прийшовши у гості, не зустрічаються з чоловіками.

Другий принцип полягає в тому, що коли спілкування все ж таки відбувається, то і чоловіки, і жінки повинні дотримуватися пристойності у мові, поглядах і поведінці. Вони мають бути стриманими, «неграйливими», не допускати будь-якого фізичного контакту, не дивитися із зацікавленням один на одного.

Третій принцип не дозволяє залишитися наодинці чоловіку і жінці, якщо вони не одружені або не перебувають в махремних родинних стосунках. Навіть якщо наречені заручені офіційно, то говорити і дивитися один на одного їм дозволяється лише у присутності близьких родичів (харемів), щоб не виникла спокуса та можливість для поганих вчинків.

Четвертий принцип полягає у тому, що мусульманка повинна ховати від чоловіків принагідні форми свого тіла за допомогою

строного одягу, щоб усі, хто бачить її, розуміли, що вона порядна, скромна, чесна жінка, яка ні в якому разі не прагне демонструвати свою сексуальність.

Висновки. Як бачимо, в сучасному ісламі є намагання зберегти таку модель взаємовідносин чоловіка й жінки, яка у своїй основі є патріархальною. У ній чоловік розглядається як безумовний глава сім'ї. Відповідно жінка повинна шанувати чоловіка й коритися йому.

У мусульманському суспільстві емансипація жінок за європейськими вимірами здебільшого не сприймається. Тут є розуміння того, що емансипація може призвести до руйнації традиційної мусульманської сім'ї, яка в даній ситуації є важливим фактором, який допомагає мусульманській цивілізації конкурувати з західним світом за рахунок демографічного чинника.

Список використаної літератури

1. Коран / Перевод и комментарии И. Ю. Крачковского. – М., 1990. – 727 с.
2. Аль-Хашими Мухаммад Али. Личность мусульманина. – М., 2003. – 414 с.
3. Бартольд В. В. Ислам. - Пг., 1918. – 98 с.
4. Еремеев Д. Е. Ислам: образ жизни и стиль мышления. – М. : Политиздат, 1990. – 288 с.
5. Женщина в исламе / Руководитель-составитель Г.Нуруллина. – М. УММА, 2003. – 283 с.
6. Ирвинг В. Жизнь Магомета. – Ставрополь: Кавказский край, 1992. – 297 с.
7. Ислам и женщины Востока (История и современность). – Ташкент: Фая, 1990. – 252 с.
8. Коч М. Насилие в исламе? Борьба за исламское мировое сообщество. /Пер. с нем. – Германия, 2002.– 272 с.
9. Ханиф С. Что должен знать каждый об исламе и мусульманах. / Пер. с англ. – К., 1998. – 240 с.
10. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. – М., 1979. – 367 с.
11. عطية صقر. الحجاب و عمل المرأة – القاهرة، ١٩٨٢
(Атийя Сакр. Хіджаб і робота жінки. – Каїр, 1982.) (арабською мовою)

12. Шарль Р. Мусульманское право. /Пер. с франц. – М. : из-во ин. лит., 1959. – 142с.
13. Адабы жены к мужу [електронный ресурс]. – Режим доступа: www.islam.ru/vera/eticka
14. Ат-Тирмизи. Аль-кябир [електронный ресурс]. – Режим доступа: www.kcn.ru/tat_ru/religion/islam/, www.Muslim.ru.
15. Муслим. Сахих [електронный ресурс]. – Режим доступа: www.Muslim.ru.
16. Роль женщины в исламском обществе[електронный ресурс]. – Режим доступа: www.islam.ru
17. Усаймин М.С. Качества женщины, которую следует брать в жены [електронный ресурс]. – Режим доступа: www.islam.kiev.ua

УДК 1.(091):159.9:37(082)

Шевчук К. С.

ОСНОВНА ПРОБЛЕМАТИКА ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ ЧЕЛПАНОВА КИЇВСЬКОГО ПЕРІОДУ

Стаття присвячена аналізу основної проблематики у працях київського періоду творчості відомого вітчизняного філософа та психолога Георгія Івановича Челпанова (1862-1936). Автор висвітлює наукову та педагогічну діяльність вченого, а також аналізує його основні філософські та психологічні ідеї.

Ключові слова: академічна філософія, матеріалізм, кантіанство, сприйняття простору, психологія, педагогіка, етика.

Стаття посвящена аналізу основної проблематики в работах киевского периода творчества известного отечественного философа и психолога Георгия Ивановича Челпанова (1862-1936). Автор освещает научную и педагогическую деятельность ученого, а также анализирует его основные философские и психологические идеи.

Ключевые слова: академическая философия, материализм, кантианство, восприятие пространства, психология, педагогика, этика.